

УДК 911.3

Нич Тетяна Василівна

Київський національний університет імені Тараса
Шевченка, м. Київ, Україна
e-mail: tatyana_nych@ukr.net

ОСВІТНІЙ КОМПЛЕКС ХМЕЛЬНИЦЬКОЇ ОБЛАСТІ: СУЧАСНИЙ СТАН І ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ

Метою статті є дослідження особливостей формування освітнього комплексу Хмельницької області та розробка основних напрямків його розвитку.

Методика дослідження базується на застосуванні системно-структурного аналізу, як основної методологічної бази. Вона передбачає виділення окремих складових освітнього комплексу та аналіз взаємозв'язку між ними.

Результати. Розкрита сутність освітнього комплексу регіону, як важливого об'єкту суспільно-географічного дослідження. Охарактеризована компонентна структура освітнього комплексу Хмельницької області. Особлива увага звернута на вивчення територіальних особливостей розвитку різних видів освіти – від дошкільної до докторантури. Запропоновані основні напрямки вдосконалення територіальної організації освітнього комплексу Хмельницької області.

Наукова новизна дослідження полягає в тому, що вперше розкритий механізм формування освітнього комплексу Хмельницької області в умовах трансформації економіки.

Практична значимість статті полягає в обґрунтуванні концептуальних засад розвитку освітнього комплексу Хмельницької області.

Ключові слова: освіта, освітній комплекс, рівень освіти населення, територіальна організація освітнього комплексу.

УДК 911.3

Нич Татьяна Васильевна

Киевский национальный университет имени Тараса
Шевченко, г. Киев, Украина
e-mail: tatyana_nych@ukr.net

ОБРАЗОВАТЕЛЬНЫЙ КОМПЛЕКС ХМЕЛЬНИЦКОЙ ОБЛАСТИ: СОВРЕМЕННОЕ СОСТОЯНИЕ И ПЕРСПЕКТИВЫ РАЗВИТИЯ

Целью статьи является исследование особенностей формирования образовательного комплекса Хмельницкой области и разработка основных направлений его развития.

Методика исследования базируется на применении системно-структурного анализа, как основной методологической базы. Она предусматривает выделение отдельных составляющих образовательного комплекса и анализ взаимосвязи между ними.

Результаты. Раскрыта сущность образовательного комплекса региона как важного объекта общественно-географического исследования. Охарактеризована компонентная структура образовательного комплекса Хмельницкой области. Особое внимание обращено на изучение территориальных особенностей развития различных видов образования - от дошкольного до докторантуры. Предложены основные направления совершенствования территориальной организации образовательного комплекса Хмельницкой области.

Научная новизна исследования заключается в том, что впервые раскрыт механизм формирования образовательного комплекса Хмельницкой области в условиях трансформации экономики.

Практическая значимость статьи заключается в обосновании концептуальных основ развития образовательного комплекса Хмельницкой области.

Ключевые слова: образование, образовательный комплекс, уровень образования населения, территориальная организация образовательного комплекса.

UDC 911.3

Nych Tatyana Vasilivna

Taras Shevchenko National University of Kyiv, Kyiv,
Ukraine

e-mail: tatyana_nych@ukr.net

EDUCATIONAL COMPLEX OF KHMELNITSKY REGION: CURRENT STATUS AND PROSPECTS

The aim of the article is to study the characteristics of the formation of the educational complex Khmelnytsky region and the development of the main directions of its development.

Research technique based on the use of system-structural analysis as the main methodological framework. It provides for the selection of individual components of the educational sector and analysis of the relationship between them.

The Results. The essence of the educational complex in the region as an important object of socio-geographical research. Described component structure of the educational complex Khmelnytsky region. Particular attention is paid to the study of the territorial characteristics of various types of education - from pre-school to doctorate. The main directions of improvement of territorial organization of the educational complex Khmelnytsky region.

Scientific novelty of the research lies in the fact that for the first time, the mechanism of formation of the educational complex Khmelnytsky region in the transformation of the economy.

The practical significance of the article is to justify the conceptual foundations for the development of the educational complex Khmelnytsky region.

Keywords: education, educational complex, the level of education of the population, the territorial organization of the educational complex.

Постановка наукової проблеми. Важливою складовою інтелектуального потенціалу Хмельницької області є освітній комплекс, який впливає в значній мірі на ефективність економічного і соціального, а також сталого розвитку регіону. Тому його суспільно-географічне дослідження є актуальним.

Літературні джерела та публікації. В науковій літературі існує ряд праць, присвячених вивченню різноманітних аспектів формування освітнього комплексу. Вагомий внесок у дослідження цієї проблеми зробили А. Байназаров, І. Дудник, Н. Лебідь, О. Любіцева, М. Фащевський, О. Топчієв, В. Юрківський та ін. Захищена кандидатська дисертація Т. Мельниченко на тему «Освітній комплекс України: сучасний стан і напрямки удосконалення територіальної організації». Однак, на рівні окремих регіонів, територіальна організація освітнього комплексу вивчена недостатньо.

Метою статті є дослідження особливостей формування освітнього комплексу Хмельницької області та розробка основних напрямків його розвитку.

Виклад основного матеріалу. В національній стратегії розвитку освіти в Україні на 2012-2021 рр. зазначено, що «освіта належить до найважливіших напрямків державної політики України. Держава виходить з того, що освіта – це стратегічний ресурс соціально-економічного, культурного і духовного розвитку суспільства, поліпшення добробуту людей, забезпечення міжнародного авторитету й формування позитивного іміджу нашої держави, створення умов для самореалізації кожної особистості (1). Важливе місце в освітньому комплексі України посідає Хмельницька область, де проживає 1307,8 тис. осіб, у тому числі сільського – 788,2 тис. осіб, міського – 519,6 тис. осіб. Хмельницька область є регіоном з низьким екологічним навантаженням, економіка якого базується на багатогалузевому сільському господарстві, наукомістких, складальних виробництвах та торгових і транспортно-логістичних послугах.

Освітній комплекс Хмельницької області об'єднує: дошкільну освіту, загальну середню освіту, позашкільну освіту, професійно-технічну освіту, вищу освіту, післядипломну освіту, аспірантуру, докторантуру, самоосвіту.

Дошкільні навчальні заклади (ДНЗ) представлені: яслами, яслами – садками, дитячими садками, яслами-садками сімейного, комбінованого, компенсуючого типу (спеціальні та санаторні), навчально-виховними комплексами тощо.

Всього на кінець 2012 р. в освітній мережі налічувалось 824 дошкільних навчальних закладів, з них: 34 ДНЗ сільської місцевості призупинені у зв'язку з погіршенням демографічної ситуації. У містах – 165 дошкільних навчальних закладів, у сільській місцевості – 660. У комунальній власності знаходиться 815 дошкільних закладів, у власності

міністерств і відомств – 3, у приватній власності – 1, у власності колективних сільськогосподарських підприємств – 6.

В області функціонує 124 навчально-виховних комплекси (об'єднання) «дошкільний навчальний заклад-загальноосвітній навчальний заклад». В 2012 р. створено 9 навчально-виховних комплексів та реорганізовано і закрито 9 НВК (НВО). Найбільше НВК функціонує у Славутському (30), Ізяславському (20), Деражнянському (17) районах.

Контингент дітей у дошкільних навчальних закладах складає 45327 (в тому числі учнів в 1-х класах на базі ДНЗ - 1154). Рівень охоплення дітей віком від 3 до 6 (7) років дошкільною освітою становить 95,1% що на 6,1% більше, ніж в 2011 році (в тому числі варіативними формами – 2,8%). У містах охоплено 98,5% дітей, у селах – 89,5%. Стовідсоткового рівня охоплення дітей від 3 до 6 (7) років дошкільною освітою досягнуто у містах Нетішині, Хмельницькому, Старокостянтинові, Шепетівці та Старокостянтинівському і Чемеровецькому районах.

Діти 5-річного віку охоплені дошкільною освітою стовідсотково, з них: 95,2% відвідують дошкільні навчальні заклади, 4,8% - охоплені варіативними формами роботи (274 дитини старшого дошкільного віку отримують освіту в короткотривалих групах при загальноосвітніх навчальних закладах, 290 дітей охоплені соціально-педагогічним патронатом).

Чисельність дітей у дошкільних навчальних закладах у розрахунку на 100 місць складає 120 осіб (у містах – 136, у сільській місцевості - 98). У порівнянні з 2011 роком кількість дітей на 100 місць збільшилась на 6 одиниць.

У зв'язку з міграцією сільського населення у міста та збільшенням народжуваності дітей існує черга на влаштування в міські дошкільні навчальні заклади у кількості 7216 дітей. Найбільша черга в містах: Хмельницькому – 5590, Кам'янець-Подільському – 683, Славуті – 258 та Полонському районі – 365 дітей.

Залишається актуальним питання задоволення освітніх потреб дітей з вадами фізичного та розумового розвитку. Для таких дітей в області функціонують 4 дошкільні навчальні заклади компенсуючого типу, 88 закладів комбінованого типу, в яких у 227 спеціальних та санаторних групах виховується 33303 дітей з порушенням слуху, зору, мовлення, опорно-рухового апарату, інтелекту, з проявами туберкульозної інфекції.

Згідно облікової кількості штатних працівників (осіб) в дошкільних навчальних закладах області працюють 4787 педагогів, з них: 55,2% - з повною вищою освітою.

З метою покращення інформатизації дошкільних навчальних закладів та застосування інноваційних технологій в області комп'ютерами забезпечено 43,6% ДНЗ, що на 10% більше, ніж в 2011 р. До мережі Інтернет підключено 26% (більше на 5,8%, ніж в 2011 р.).

За кількістю ДНЗ можна виділити 4 групи районів: 1) від 25 до 35 (Вінковоцький, Деражнянський, Летичівський, Полонський, Ярмоленецький); 2) від 35 до 45 (Старокостянтинівський, Шепетівський, Білогірський, Волочиський, Городоцький, Ізяславський, Новоушицький, Теофіпольський); 3) від 45 до 55 (Славутський, Дунаєвецький, Хмельницький, Чемеровецький, Красилівський); 4) понад 55 (Камянець-Подільський).

До загальноосвітніх навчальних закладів (ЗНЗ) належать школи, ліцеї, гімназії, колегіуми, навчально-виховні комплекси (об'єднання), санаторні школи всіх ступенів, а також спеціальні школи (школи-інтернати) та школи соціальної реабілітації.

Загальноосвітні навчальні заклади першого ступеня (початкова школа) забезпечують початкову загальну освіту, другого ступеня (основна школа) – базову загальну середню освіту, третього ступеня (старша школа) – повну загальну середню освіту.

У 2012-2013 навчальному році до навчання в закладах загальної середньої освіти області приступили до навчання 128901 учень, що на 2,6 тисячі менше проти минулого навчального року. Спостерігається тенденція до збільшення учнів 1-го класу. Сьогодні у 1 класі навчається 12876 учнів, що на 988 учнів більше порівняно з минулим навчальним роком.

До початку нового 2012-2013 навчального року мережа загальноосвітніх навчальних закладів Хмельниччини зазнала змін. У зв'язку з відсутністю учнівського контингенту закрито 17 шкіл.

Мережа функціонуючих загальноосвітніх шкіл всіх типів і підпорядкувань склала 853 одиниці, або на 35 шкіл менше проти минулого навчального року. Це зумовлено погіршенням демографічної ситуації в області. Природний приріст населення у 2011 р. становив – 4,3 на 1000 осіб наявного населення, в т.ч. у міських поселеннях 1,0, а у сільській місцевості – 10,7. Найбільше демографічна криза помітна (природний приріст) у Летичівському (-16,2), Ярмолинецькому (-16,0), Чемеровецькому (-14,2), Городоцькому (-14,7) районах. В ряді районів області спостерігається високий коефіцієнт смертності дітей у віці до 1 року на 1000 народжених (Славутський – 15,7, Деражнянський – 14,0, Летичівський – 13,1, Красилівський – 12,5). В перспективі доцільно реорганізувати шкільну мережу, збільшивши кількість середніх і скоротивши кількість початкових шкіл.

З метою забезпечення рівного доступу до якісної середньої освіти, допрофесійної підготовки та у зв'язку з реформуванням сільських шкіл в області активно здійснюється робота щодо створення освітніх округів.

В 2012-2013 н.р. в області функціонувало 51 освітній округ, до яких входять 189 загальноосвітніх навчальних закладів, де охоплено 7121 учнів, із яких 2064 учня підвозяться. Найбільша кількість освітніх округів діє у районах: Білогірському – 4, Дунаєвецькому – 3, Красилівському – 3,

Кам'янець-Подільському – 4, Славутському – 4, Старосинявському – 3, Шепетівському – 3.

У 2012 р. в області створено 4 освітніх округи (Вінковоцький район – 1, Кам'янець-Подільський район – 2, Теофіпольський район - 1) та закрито 1 (Дунівецький район).

У 2012-2013 навчальному році для 16313 учнів 10 та 11 класів організовано профільне навчання, що становить 90% охоплення профільним навчанням учнів 10 та 11 класів.

В області склалася певна система роботи з обдарованими дітьми: функціонувало 30 гімназій, 31 ліцей, 13 колегіумів, 16 спеціалізованих шкіл.

У відповідності з державними вимогами 99,9% загальноосвітніх навчальних закладів працюють в україномовному режимі. В області у місцях компактного проживання громадян інших національностей та відповідно до їх запитів функціонує 1 дошкільний навчальний заклад з російською мовою навчання (Пилипохребтіївський дошкільний навчальний заклад Новоушицького району); 1 школа з російською мовою навчання (Пилипохребтіївська загальноосвітня школа I-III ступенів Новоушицького району); 1 школа з польською мовою навчання (Городоцька загальноосвітня школа I-III ступенів з польською мовою навчання); 7 шкіл двомовних, з них: 6 з російською та українською мовою навчання (Хмельницька спеціалізована загальноосвітня школа I-III ступенів №12, Хмельницька спеціалізована загальноосвітня школа I-III ступенів №6, Кам'янець-Подільський НВК №8 у складі гімназії та загальноосвітньої школи I-III ступенів з українською та російською мовами навчання, Нетішинська загальноосвітня школа I-III ступенів №2, Нетішинська загальноосвітня школа I-III ступенів №4, Шепетівська загальноосвітня школа I-III ступенів №1) та 1 школа з польською та українською мовою навчання (Шепетівська загальноосвітня школа I-III ступенів №4).

Мережа позашкільних навчальних закладів області становить 73 заклади. Позашкільною освітою в позашкільних навчальних закладах освітянського підпорядкування охоплено 53265 дітей, або 41,3% від загальної кількості учнів. Крім того, на базі 520 загальноосвітніх навчальних закладів діє 2397 гуртків, якими охоплено 39820 учнів, що становить 30,9%. Отож, загальний показник охоплення дітей по області гуртковою роботою становить 72,2%.

Пріоритетним завданням в розвитку позашкільної освіти залишається подальше розширення мережі позашкільних навчальних закладів та відповідно створення умов для збільшення кількості дітей, охоплених різними формами позашкільної освіти.

В дошкільних, загальноосвітніх та позашкільних закладах області працює 25086 педагогічних працівників: 4619 у ДНЗ, 19709 у загальноосвітніх (в т.ч. 403 психологи, 92 логопеди, 136 соціальних

педагогів), у позашкільних закладах – 758 педагогів. Навчальні заклади області в цілому забезпечені педагогічними кадрами. Дефіцитними на сьогодні є фахівці з фізики, математики і хімії. На замовлення з місць в область прибуло 539 молодих спеціалістів (з них 81 навчались за цільовими направленнями). Всі вони працевлаштовані з повним педагогічним навантаженням. Всього прибуло 696 педагогів, вибуло – 794. Працюючих пенсіонерів – 2035, що складає 10,67%, на 2% менше ніж у минулому році (у сільських школах – 9%, у міських – 12,85%).

Аналіз стану забезпечення навчальних закладів педагогічними кадрами свідчить про динаміку росту якісних показників. В області 84% педагогічних працівників мають вищу педагогічну освіту. Найвищий відсоток працівників з повною вищою освітою у загальноосвітніх навчальних закладах – 92%, у позашкільних – 76%, турбує показник у дошкільних навчальних закладах – тільки 53,3%.

В дошкільних, загальноосвітніх та позашкільних закладах області працюють 1535 вчителів-методистів, 359 вихователів-методистів, 7 педагогів-організаторів-методистів, 5 практичних психологів-методистів, 25 керівників гуртків-методистів, 2735 старших учителів, 44 старших вихователі.

Найвищий якісний показник забезпечення загальноосвітніх навчальних закладів педагогічними кадрами у містах Кам'янці-Подільському, Славути, Хмельницькому та у Кам'янець-Подільському, Ізяславському, Дунаєвецькому, Старокостянтинівському, Волочиському районах. Потребує підвищення якісний склад педагогів у Гороδοцькому, Теофіпольському, Старосинявському, Ярмолинецькому районах.

Неперервний професійний ріст науково-педагогічних і педагогічних працівників, удосконалення їх післядипломної освіти забезпечує Хмельницький обласний інститут післядипломної педагогічної освіти. За багатоваріативними програмами, які реалізуються у різних формах навчання, пройшли курси підвищення 8320 педагогічних працівників, що на 2070 осіб більше ніж у минулому році. Мережу професійно-технічних навчальних закладів складають 34 професійно-технічних навчальних закладів, з яких 7 мають статус «Вище професійне училище», 21 – «Професійний ліцей», 2 – «Центр професійно-технічної освіти» та 4 – «Навчальний центр при установі виконання покарань». Загальний контингент учнів та слухачів у державних ПТНЗ області складає 14315 осіб. Первинна професійна підготовка кваліфікованих робітників та професійно-технічне навчання здійснюється з 112 професій з 21 напрямку і видами господарської діяльності для 7 галузей економіки.

Формування учнівського контингенту за державним замовленням у ПТНЗ здійснюється на договірній основі з підприємствами, організаціями, а також за індивідуальними угодами з юридичними та фізичними особами. Планові завдання розподіляються за обсягами державного замовлення,

напрямами господарської діяльності у межах ліцензійних обсягів з урахуванням пропозицій навчальних закладів, потреб регіонів області.

Станом на 01.09.2012 р. до професійно-технічних навчальних закладів прийнято на навчання 6104 випускників загальноосвітніх навчальних закладів, що становить 97,7% виконання державного замовлення на підготовку робітничих кадрів у ПТНЗ за освітньо-кваліфікаційним рівнем «кваліфікований робітник». В організації професійного навчання дорослого населення набуто досвіду оперативного реагування на вимоги роботодавців з урахуванням умов праці, що динамічно змінюється. Впродовж 2012 р. 1759 громадян пройшли професійно-технічне навчання на базі ПТНЗ під конкретне робоче місце й отримали певні уміння та навички. У 2011-2012 навчальному році у ПТНЗ підготовлено 8124 кваліфікованих робітників, в тому числі 5709 випускників шкіл пройшли первинну професійну підготовку, отримавши робітничу кваліфікацію відповідного рівня, з них 365 осіб – понад державне замовлення за рахунок коштів юридичних та фізичних осіб. 6766 випускників (учнів, слухачів) працевлаштовані за професією, що становить 83,3%. З 5344 випускників, які навчались за державним замовленням, за отриманою професією працевлаштовані 4008 осіб, що становить 75%.

3502 (43%) випускника отримали робітничу кваліфікацію з двох і більше професій, що забезпечує їх мобільність і конкурентоспроможність на ринку праці. Однак, залишається гострою проблема закріплення випускників на робочому місці. Серед причин, які спонукають випускників залишити перше робоче місце за отриманою професією, відсутність соціальних гарантій, належних умов праці та оплати, незабезпеченість житлом (особливо для випускників з числа соціально незахищених категорій). Важливе значення молодь надає перспективам професійного зростання. Станом на 01.01.2013 р. в закладах профтехосвіти області навчалось 483 дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування, 331 з них знаходяться на повному державному утриманні. В області достатньо закладів з підготовки спеціалістів для сільського господарства, педагогів, економістів, управлінців та фахівців деяких технічних спеціальностей. В той же час відсутні можливості для підготовки медиків (за винятком молодших та середніх медпрацівників) та спеціалістів технічних професій вузької спеціалізації. Важливо провести оцінку потреб ринку праці з метою диверсифікації відповідної професійно-технічної підготовки і організації тренінгів. Для цього необхідно залучати обласний центр зайнятості, місцеві служби зайнятості, професійно-технічні навчальні заклади та бізнес-асоціації.

Перспективним є організація і проведення майстер-класів з окремих видів господарської діяльності, особливо з метою підвищення життєздатності сіл і малих міст. Необхідно ширше організовувати профорієнтаційне консультування для сільської молоді, яка допоможе їй обрати відповідну кар'єру та ефективно шукати роботу.

В області існує Хмельницький обласний інститут післядипломної педагогічної освіти, в складі якого функціонує 5 кафедр: менеджменту та новітніх технологій, теорії та методик природно-математичних дисциплін та технологій, теорії і методики суспільно-гуманітарних дисциплін, педагогіки та психології, початкової та дошкільної освіти. Інститут проводить навчальну, науково-методичну, міжнародну, інноваційну та дослідно-експериментальну діяльність, моніторингові та соціологічні дослідження. Мережу вищих навчальних закладів (далі ВНЗ) області формують 28 закладів усіх рівнів акредитації та форм власності, у тому числі 6 університетів, 2 академії, 3 інститути, 11 коледжів, 3 технікуми та 3 училища, підпорядковані різним міністерствам України.

Три заклади мають статус національного: Хмельницький національний університет, Національна академія державної прикордонної служби України ім. Б.Хмельницького та Кам'янець-Подільський національний університет імені І.Огієнка. Науковий доробок науковців вищих навчальних закладів області складає 101 наукова праця, це: монографії, підручники і посібники з грифом Міністерства освіти і науки, молоді та спорту України, отримано 30 патентів.

Висновки: Освітній комплекс Хмельницької області посідає помітне місце в Україні. Подальший його розвиток потребує детального вивчення функціональних ланок з метою підвищення ефективності економіки знань.

Список використаних джерел:

1. Національна стратегія розвитку освіти в Україні на 2012-2021 роки. К., 2012. – 37 с.
2. Мельниченко Т.Ю. Освітній комплекс України: сучасний стан і напрямки удосконалення територіальної організації. Автореферат дисертації кандидата географічних наук. К., 2005. – 22 с.

Список использованных источников:

1. Национальная стратегия развития образования в Украине на 2012-2021 годы. К., 2012. - 37 с.
2. Мельниченко Т.Ю. Образовательный комплекс Украины: современное состояние и направления совершенствования территориальной организации. Автореферат диссертации кандидата географических наук. К., 2005. - 22 с.

References:

1. The National Strategy for the Development of Education in Ukraine in 2012-2021. K., 2012. - 37p.
2. Melnichenko T. Educational Complex of Ukraine: current status and directions of improvement of territorial organization. Thesis Candidate of Geographical Sciences. K., 2005. - 22 p.